

University of
Sistan and Baluchestan

Iranian Academy of
Management Sciences

Designing a Model for Nomadic Tourism Development Management Using a Structural-Interpretive Modeling Approach

Mahmood Ziaee^{*1}, Abolhassan Faghihi², Asghar Tahmasebi³,
Vali Nemati⁴

1. Professor, Faculty of Management and Accounting, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. (Corresponding Author) Email: mdziaee@atu.ac.ir
2. Professor, Faculty of Management and Accounting, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.
3. Assistant Professor, Department of Human Geography, Faculty of Geographical Sciences, Kharazmi University, Tehran, Iran.
4. Ph.D Student, Faculty of Management and Accounting, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Abstract

Nomadic regions of Iran with their unique cultural and natural attractions are considered as one of the most important options for the development of ecotourism in the country. However, the framework and factors of nomadic tourism development have been less considered in previous studies. Accordingly, the present study aims to provide a model for the development of nomadic tourism by using the structural modeling-interpretation approach. For this purpose, the required data were collected and analyzed from the Shabsavan nomadic areas in northwestern Iran with a qualitative-quantitative research approach. For this purpose, using snowball sampling and through semi-structured interviews with 19 tourism experts consisting of university professors, tourism experts and nomadic community, the dimensions and factors affecting the development of nomadic tourism were identified and categorized. In the next step, using interpretive structural modeling (ISM), the relationships between the dimensions were determined and analyzed in an integrated way, then using MICMAC analysis, independent, dependent, effective and two key aspects in the development of nomadic tourism were identified. The results showed that empowerment of nomadic community as the key two-way variable is one of the most important drivers of nomadic tourism development and its strengthening and development should be a priority in policy and planning for nomadic tourism development. On the other hand, social capital, government activism, structural-institutional factors were identified as strategic variables affecting the development of nomadic tourism.

Introduction

Nomadic life is a kind of adaptation to the environment and as one of the first forms of social life with migration. Coexistence and interaction with the environment and continuous efforts to get used to and adapt this lifestyle to the nature and climatic conditions and geography of each region, has caused that among the nomadic

groups, livelihood, migration system and the establishment and use of environmental resources (Rezaee, 2019). There are different theories about the formation of tribes and nomads, but it is certain that migrating tribes are among the oldest. There are human societies whose livelihood is based on the exploitation of natural resources. For this reason, the nomadic community in temperate regions with rich pastures and food resources have been constantly moving (Rezaee, 2019)

Nomadic tourism

The local community of a destination is an important part of the destination and their role in the development of a destination cannot be ignored. Various activities such as customs, ceremonies and cultural festivals can be used as a tourism product to promote tourism. Local cultures, heritage and cultural festivals are a unique and new product from the point of view of tourism, because different destinations have different types of cultures, heritage and cultural festivals. Locals know their tourism products much better than foreign products and can play an important role in promoting a destination (Dogra & Gupta, 2012). Nomadic community can deal with some of its problems by taking advantage of some factors and resources that exist in the upper or parallel levels of nomadic livelihood, one of which is to pay attention to the potential of this community for tourism development (Ziaee et al, 2017.)

Iran, with its diverse climate and cultural, natural and climatic attractions, as well as the development of local customs, has the ability to identify and evaluate the position of tourism and identify the strengths and weaknesses of nomadic tourism development, opportunities from the heart Provide and develop sustainable nomadic tourism and benefit current and future generations of sustainable livelihoods and existing potentials in the economic, climatic and social structure of nomadic areas (Papoli Yazdi, 2008).

Materials and Methods

This study is a qualitative-quantitative research method and is integrated in the framework of methodology and seeks to provide a model for the development of nomadic tourism. For this purpose, the factors affecting the development of nomadic tourism in the eyes of experts were first extracted using judgmental sampling and through semi-structured interviews. The number of experts at this stage was 19 university professors and experts in tourism and the nomadic community. After coding the interviews using Atlas ti software, the factors affecting the development of nomadic tourism in 12 cases were categorized and a specialized questionnaire evaluated the effectiveness of the factors by experts. For this purpose, structural-interpretive modeling (ISM) and MICMAC analysis were used. After identifying the final factors in the development of nomadic tourism, these factors were included in the structural self-interaction matrix (SSIM) to examine the effect of each factor on each other.

Discussion

The results show that in the group of independent variables are environmental empowerment factors(X3), cultural barriers(X8), social barriers(X9), biological barriers(X10), factors that have weak influence and dependence. In the group of

dependent variables, there are factors of cultural capital(X4), economic capability(X5) and infrastructure(X6), factors that have high influence, power and dependence, and in fact, any action on these variables causes other variables change and they themselves are less able to change other variables.

In the group of two-dimensional and key variables, the empowerment factor(X7) is located, a factor that has a high power of influence and dependence. In the group of influential variables are social capital(X1), government activism(X2), structural-institutional barriers(X11) and cognitive-knowledge barriers (X12), factors that have high influence and low dependence.

Conclusion

The results showed that the factors of nomadic tourism development can be classified into five levels. Environmental empowerment, social barriers and biological barriers are at the lowest level and act as the cornerstone, so that the development of nomadic tourism should start from this level or factors. Because these factors have the greatest impact on other factors and at the highest level, economic empowerment factors and infrastructure were placed. These factors have less provocative power and more dependence. In fact, these factors are less effective but more effective .

Also, the results of factor classification showed that environmental empowerment factors, cultural barriers, social barriers, biological barriers have weak influence and dependence. In contrast, cultural capital and infrastructure factors are more influenced by other factors and are systemically influential and dependent elements. Empowerment factor is a factor that has high power of influence (stimulus) and dependence.

Keywords: Nomadic community, nomadic tourism, interpretive structural modeling, Shahsoon nomads.

Article Type: Research Article

Cite this article: Ziaee, M., Faghihi, A.H., Tahmasebi, A., & Nemati, V.(2021). Designing a Model for Nomadic Tourism Development Manegement using a Structural-Interpretive Modeling Approach, *Public Management Researches*, 14 (53), 5-27. (In Persian)

DOI: 10.22111/JMR.2021.39197.5539

Received: 10 Jul. 2021

Accepted: 21 Nov. 2021

© The Author(s).

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

طراحی الگوی مدیریت توسعه گردشگری عشایری با استفاده از رویکرد مدل سازی ساختاری - تفسیری*

محمود ضیائی*^۱ - ابوالحسن فقیهی^۲ - اصغر طهماسبی^۳ - ولی نعمتی^۴

۱. نویسنده مسئول، استاد دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. mdziaee@atu.ac.ir
۲. استاد دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.
۳. استادیار گروه جغرافیای انسانی، دانشکده علوم جغرافیایی دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.
۴. دانشجوی دکتری دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

چکیده

مناطق عشایرنشین شاهسون با جذابیت‌های فرهنگی و طبیعی منحصر به فرد بعنوان یکی از مهمترین گزینه‌های توسعه اکوتوریسم در شمالغرب ایران مطرح است. با این وجود چارچوب و عوامل توسعه گردشگری عشایری در مطالعات پیشین کمتر مورد توجه و بررسی قرار گرفته است. بر این اساس مطالعه حاضر با بهره‌گیری از رویکرد مدلسازی ساختاری-تفسیری، ارائه الگوی توسعه گردشگری عشایری را هدف قرار داده است. بدین منظور داده‌های مورد نیاز با رویکرد تحقیق کیفی - کمی جمع‌آوری و مورد تحلیل قرار گرفت. ابتدا با استفاده از نمونه‌گیری قضاوتی و از طریق مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته با ۱۹ نفر از خبرگان گردشگری شامل اساتید دانشگاه، کارشناسان گردشگری و عشایری، ابعاد و عوامل تاثیرگذار بر توسعه گردشگری عشایری شناسایی و دسته‌بندی گردید. در مرحله بعد با استفاده از مدل‌سازی ساختاری تفسیری (ISM) روابط بین ابعاد تعیین و بصورت یکپارچه مورد تحلیل قرار گرفته و استفاده از تحلیل MICMAC متغیر مستقل، وابسته، تاثیرگذار و دو وجهی کلیدی در توسعه گردشگری عشایری شناسایی شدند. نتایج نشان داد که توانمندسازی جامعه عشایری با قرار گرفتن در ربع اول ماتریس به عنوان کلیدی‌ترین متغیر دو وجهی، یکی از مهمترین پیشران‌های توسعه گردشگری عشایری به شمار رفته و تقویت و توسعه آن باید در اولویت سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی توسعه گردشگری عشایری قرار گیرد. از طرف دیگر سرمایه‌های اجتماعی، کنشگری دولت، عوامل ساختاری- نهادی با قرار گرفتن در ربع دوم ماتریس از جمله متغیرهای استراتژیک تاثیرگذار بر توسعه گردشگری عشایری شناسایی شدند.

واژه‌های کلیدی: جامعه عشایری، گردشگری عشایری، مدل سازی ساختاری تفسیری، عشایر شاهسون.

* مقاله مستخرج از رساله دکتری آقای ولی نعمتی است.

استناد: ضیائی، محمود؛ فقیهی، ابوالحسن؛ طهماسبی، اصغر؛ نعمتی، ولی. (۱۴۰۰). طراحی الگوی مدیریت توسعه گردشگری عشایری با استفاده از رویکرد مدل سازی ساختاری-تفسیری. پژوهش‌های مدیریت عمومی. ۱۴(۵۳)، ۲۷-۵.

DOI: 10.22111/JMR.2021.39197.5539

نوع مقاله: علمی پژوهشی

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۳۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۱۹

حق مؤلف © نویسندگان

ناشر: دانشگاه سیستان و بلوچستان

مقدمه

معیشت عشایری نوعی سازگاری با محیط و یکی از اولین گونه‌های زندگی اجتماعی توام با کوچندگی است. همزیستی و تعامل با محیط زیست و تلاش مداوم در جهت انطباق و سازگاری این شیوه زندگی با طبیعت و شرایط اقلیمی و جغرافیای در هر منطقه، باعث شده است که در بین گروه‌های عشایری، معیشت، نظام کوچ و استقرار و بهره‌برداری از منابع محیطی اشکال مختلف به خود بگیرد (Rezaee, 2019). سه رکن اصلی عشایری جامعه عشایری عبارتند از مرتع، احشام و جامعه محلی بوده (Gantemur, 2020) و دارای سه ویژگی مشترک هستند: ساختار اجتماعی عشیره، مبتنی بر سلسله مراتب ایلی؛ اتکای اصلی معیشت به دامداری؛ و شیوه زندگی شبانی و مبتنی بر کوچ بین بیلاق و قشلاق در فصول سردسیر و گرم سیر است. (Akbari & Mizban, 2005).

ساختار اجتماعی جامعه عشایری ایران در سال‌های اخیر دست خوش تغییرات زیادی شده است، هرچند در گذشته این تغییرات بخاطر اسکان یا کوچ اجباری عشایر به دفعات رخ داده است، اما اکنون به نظر می‌رسد که دگرگونی‌های ساختاری جامعه و روندهای اجتماعی سال‌های اخیر در این تغییرات تاثیر زیادی داشته و جامعه عشایری کوچنده را با عدم توسعه فرهنگی- اجتماعی و اقتصادی مواجه کرده است. این امر در موارد بسیاری موجب زوال دامداری سنتی و آسیب‌های اجتماعی جدی و نابسامانی‌های بسیار زیادی را برای خانوارهای عشایری فراهم نموده است (Nik Kholgh & Askari, 2013: 25). همچنین الگوی مهاجرت سنتی عشایر شاهسون امروزه تغییر کرده و مسیرهای کوچ عمدتاً توسط مزارع روستایی یا مراتع فردی اشغال شده است. و عشایر معمولاً ترجیح می‌دهند از کامیون‌ها برای مهاجرت و حمل و نقل حیوانات خود استفاده کنند (Tahmasebi, 2012). این نوع جابجایی نیز علیرغم سرعت رسیدن از قشلاق به بیلاق دارای اثرات منفی بر روی دام‌های عشایری و موجب بیماری دام‌های عشایری در مناطق بیلاق بخاطر جابجایی سریع از مناطق گرمسیر به مناطق سردسیر شده است. امروزه تعداد زیادی از جامعه عشایری زندگی سنتی خود ترک کرده و به شهرها مهاجرت نموده‌اند تا بتوانند به خدمات اساسی مانند مدرسه، مراکز درمانی و ... دسترسی پیدا کنند و از منابع درآمدی جایگزین نیز بهره‌مند شوند (Tahmasebi, 2012).

آینده جامعه عشایری تابعی از عوامل و مجموعه‌های اجتماعی - اقتصادی، جمعیتی و فرهنگی داخل و خارج جامعه ایلی خواهد بود. برخی از صاحب نظران عشایری دوام زندگی عشایری به شکل امروزی را قائم به نسل امروزی دانسته و با اذعان به افزایش میزان تحصیلات عنوان می‌کنند، در صورت عدم فراهم نمودن زمینه اشتغال در فعالیتهای اداری، خدماتی، صنعتی و سایر بخش‌ها با استفاده از ظرفیت سازی برای بهسازی و نوسازی شیوه و ارکان زندگی عشایر، در صورت تداوم کوچندگی بعنوان منبع درآمد و معیشت، شکل رمه‌گردانی را در پیش خواهند گرفت. بخاطر اینکه شیوه خدمات رسانی به شکل کنونی، زندگی عشایری را سخت و امکان کوچ و جابجایی متوالی را غیرضروری و کم رونق نموده و سرنوشت محتوم زندگی عشایری به سمت اسکان و رواج شیوه رمه گردانی گسیل خواهد شد. پیش‌بینی می‌شود به دلایلی از قبیل؛ حفظ سرزمین و قلمرو، علایق فرهنگی و عشیره‌ای و مزایای ناشی از بهره‌برداری عشایر از مراتع، حداقل تا دو دهه آینده زندگی عشایری مبتنی بر کوچ با شیوه غالب رمه‌گردانی تداوم خواهد داشت (Seidayi, 2010).

یکی از اساسی‌ترین مباحث مربوط به شیوه معیشت عشایر، راهکارهای ایجاد معیشت پایدار برای عشایر است. بنابراین برای ترسیم افق آتی جامعه عشایری که شامل ترکیبی از افراد، فعالیت‌ها و توانمندی‌های طبیعی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مختلف است باید عواملی مثل گردشگری عشایری و قابلیت‌های دیگری که می‌تواند در معیشت جامعه عشایری موثر باشد را شناسایی نمود و در راستای اشتغال پایدار از این توانمندی‌ها استفاده کرد.

گردشگری عشایری

گردشگری عشایری سبک نسبتاً جدید از گردشگری است که در آن گردشگران می‌توانند در یک دوره زمانی معین در پهنه و قلمرو زیستی گروه‌های ایلی و کوچ‌رو به سفر بپردازند. این نوع گردشگری شامل گردشگرانی است که به دنبال تماس چهره به چهره با مردم بومی و محلی هستند و نیز کسانی که به دنبال تجربه مستقیم فرهنگ میزبان و محیط زیست هستند را شامل می‌شود. تحقیقات نشان داده است که قومیت و فرهنگ در جامعه میزبان جاذبه اصلی این نوع گردشگری است. در بسیاری از مناطق از این نوع گردشگری به خاطر نقش گردشگری در حفاظت از ساختار فرهنگی، منابع طبیعی و فرهنگی و تأثیرات مثبت

اقتصادی آن استقبال شده است (Zhuang et al., 2017). تقویت جاذبه‌های گردشگری و در نظر گرفتن ظرفیت‌های طبیعی، اجتماعی و فرهنگی عشایر، می‌تواند به عنوان یک محصول گردشگری برای ترویج گردشگری مورد استفاده قرار گیرد (Pakrah et al., 2020). فرهنگ‌های محلی، میراث و جشنواره‌های فرهنگی، محصول منحصر به فرد و جدیدی از دید گردشگری است، زیرا مقصدهای مختلف دارای فرهنگ‌ها، میراث و جشنواره‌های فرهنگی مختلف هستند. ساکنین محلی محصولات گردشگری خود را بسیار بهتر از محصولات خارجی می‌دانند و می‌توانند از نظر ارتقاء یک مقصد، نقش مهمی ایفا کنند (Dogra & Gupta, 2012: 131). گردشگری عشایری، نقش مهمی در کاهش نابرابری از طریق خرید کالاها و خدمات جامعه عشایری ایفا می‌کند و چشم‌اندازهای زیبای طبیعی در این مناطق در جذب گردشگر موثر بوده و همراه با مردم محلی به عنوان کاتالیزور برای جذب گردشگران عمل می‌کنند (Verma & Murdia, 2017: 388). بازدید از جوامع عشایری، تجربه‌های بسیار منحصر به فردی به گردشگران ارائه می‌کنند و جذب گردشگران چنین بازاری مطلوب است، زیرا گردشگران علاقمند این نوع گردشگری، اغلب زمان و پول بیشتری را در مقصد صرف می‌کنند و پتانسیل توسعه گردشگری با تعداد کم گردشگران در مقابل منافع اقتصادی بیشتر را ارائه دارند (Tillotson, 2013: 50). جامعه عشایری با بهره‌گیری از برخی عوامل و منابعی که در سطوح بالادست یا موازی معیشت عشایری وجود دارد، می‌تواند با بعضی از مشکلات خود مقابله کند که یکی از این فرصت‌ها، توجه به پتانسیل‌های این جامعه برای توسعه گردشگری است (Ziaee et al., 2017).

گردشگری عشایری ترکیبی از اکوتوریسم و گردشگری فرهنگی بوده و از هر دوی این مفاهیم بهره می‌گیرد (Rokneddin ftekari et al., 2021). بنابراین توسعه جوامع عشایری از طریق اکوتوریسم امکان‌پذیر است. بخاطر اینکه، اولاً ارتباط معناداری بین اکوتوریسم و توسعه جوامع عشایری در مناطق کمتر توسعه یافته وجود دارد (Coria & Calfucura, 2012). ثانیاً، اکوتوریست‌ها عموماً دید مطلوبی نسبت به تأثیرات مثبت دارند و از طریق حمایت از خدمات محلی و احترام به سنت‌های جامعه میزبان در این زمینه متمر ثمر واقع می‌شوند (West & Carrier, 2004). اکثر کشورها، استفاده از اکوتوریسم به‌عنوان یک منبع جهت ارتقای رفاه اقتصادی افراد محلی حمایت می‌کند تا بین گردشگری، جوامع عشایری و منابع

طبیعی ارتباط برقرار کنند (Stronza & Gordillo, 2008). ارزیابی تجربه جوامع عشایری در مدیریت کسب‌وکارهای اکوتوریسم نشان داده است که اکوتوریسم موجب تحقق توسعه پایدار در جوامع محلی می‌گردد. با وجود اینکه اکوتوریسم منافع اقتصادی را برای جامعه هدف به همراه دارد. باید جوامع محلی در محل توسعه اکوتوریسم سرزمین امنی داشته و اکوتوریسم زمینه دستیابی جوامع محلی به اهداف عدالت اجتماعی و عدالت سیاسی و قابلیت اتخاذ تصمیمات مربوط به کاربری زمین را فراهم سازد (Scoones, 2009).

در رابطه با جوامع عشایری می‌توان گفت، یکی از مهمترین چالش‌های برنامه ریزی در جوامع انسانی، مخصوصاً جوامع محلی که کانون تمرکز فقرا در کشورهای در حال توسعه است، تامین معیشت در راستای نیل به توسعه پایدار است (Miani & Karami Dehkordi, 2021) و برای رسیدن به توسعه پایدار نیازمند حرکت سریع از الگوهای معیشتی سنتی به الگوهای پایدار معیشتی در جوامع محلی است که متناسب با نیازهای جامعه امروزی باشند (Miani & Karami Dehkordi, 2021).

محرومیت یکی از ویژگی‌هایی مشترک افراد بومی و عشایری در تمامی نقاط جهان است. و اغلب در برنامه‌ریزی‌های تاثیرگذار بر ایجاد اشتغال افراد این جوامع نادیده گرفته می‌شود (Desbiolles et al., 2014). برای رفع محرومیت عشایر و ایجاد معیشت پایدار برای عشایر از طریق گزینه‌های متنوع اقتصادی می‌توان استفاده نمود. یکی از این گزینه‌ها استفاده از گردشگری عشایری با توجه به قابلیت‌های برای جذب گردشگران علاقمند است. بنابراین ارائه یک الگوی مناسب برای توسعه گردشگری عشایری هم می‌تواند به ایجاد معیشت پایدار برای عشایر کمک نماید و هم به موجب جذب گردشگران علاقمند به این سبک معیشت و رضایتمندی آنها کمک نماید. با توجه به جدید بودن گردشگری عشایری در ایران مطالعات اندکی در این زمینه صورت گرفته و بیشتر به قابلیت‌های این شیوه معیشت در توسعه گردشگری پرداخته شده است، در حالی که اتخاذ رویکرد مناسب برای توسعه گردشگری عشایری نیازمند شناخت عوامل تاثیرگذار بر توسعه این نوع گردشگری و شناسایی روابط این عوامل برای دستیابی به توسعه پایدار است. بنابراین در این پژوهش به شناسایی عوامل تاثیرگذار بر توسعه گردشگری عشایری و نیز روابط بین پیش‌ران‌های موثر بر گردشگری عشایری پرداخته شده است.

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نوع روش تحقیق کیفی - کمی و در چارچوب روش‌شناسی آمیخته بوده و به دنبال ارائه الگویی برای توسعه گردشگری عشایری است. برای این منظور، ابتدا عوامل موثر بر توسعه گردشگری عشایری از نظر خبرگان، با استفاده از نمونه‌گیری قضاوتی و از طریق مصاحبه‌های نیمه ساختار یافته استخراج شد. محقق مصاحبه‌ها را بدون پیش‌بینی تعداد مصاحبه‌ها انجام داد و تا رسیدن به اشباع نظری مصاحبه‌ها ادامه پیدا کرد. تعداد خبرگان در این مرحله ۱۹ نفر از اساتید دانشگاه و کارشناسان گردشگری و جامعه عشایری بودند. معیار خبره بودن عبارت بود از: آگاهی از موضوع مورد مطالعه و داشتن تحقیقات مرتبط با موضوع تحقیق، داشتن فعالیت مرتبط با گردشگری عشایری بعنوان تورگردان و راهنما و همچنین اساتید دانشگاه در رشته‌های جغرافیا و مدیریت بازرگانی که عضو جامعه عشایری بوده و تحقیقات مرتبط با گردشگری هم داشتند. اطلاعات مربوط به ویژگی‌های جمعیت شناختی خبرگان مصاحبه شونده، در جدول شماره ۱ آورده شده است.

جدول شماره ۱: اطلاعات جمعیت شناختی مصاحبه با خبرگان

نسبت با جامعه عشایری		شغل		مدرک		تعداد
غیر عضو	عضو جامعه عشایر	کارشناس	هیات علمی	کارشناسی	دکتری	
۱۰ نفر	۹ نفر	۸ نفر	۱۱ نفر	۲ نفر	۱۷ نفر	
%۵۳	%۴۷	%۴۲	%۵۸	%۱۱	%۸۹	درصد

پس از کدگذاری مصاحبه‌ها با استفاده از نرم‌افزار Atlas ti، عوامل تاثیرگذار بر توسعه گردشگری عشایری در ۱۲ مورد دسته‌بندی و پرسشنامه تخصصی میزان تاثیرگذاری و تأثیرپذیری عوامل از نظر خبرگان مورد ارزیابی قرار گرفت. برای این منظور از مدلسازی ساختاری-تفسیری (ISM) و تحلیل MICMAC استفاده شد. مدلسازی تفسیری-ساختاری روشی مؤثر و کارا برای موضوعاتی است که در آن متغیرهای کیفی در سطوح مختلف اهمیت، بر یکدیگر آثار متقابل دارد (Ruiz & Cambra, 2011). این روش، ترتیب و جهت روابط پیچیده میان عناصر یک سیستم را بررسی می‌کند، و ابزاری برای غلبه بر پیچیدگی بین عناصر است (Mandal & Deshmukh, 1994). پس از شناسایی عوامل نهایی توسعه گردشگری عشایری، جهت بررسی میزان تأثیر هر یک از عوامل نسبت به همدیگر در ماتریس خودتعاملی ساختاری (SSIM) وارد شد. ابتدا

پرسشنامه ۱۲*۱۲ و به صورت مقایسه دو به دو طراحی شده و هر ۱۲ عامل در سطر و ستون اول جدول ذکر شد و از کارشناسان خواسته شد که نوع ارتباطات دوجه دویی عوامل را مشخص کنند. بدین منظور از چهار نماد به شرح زیر استفاده می‌گردد:

نماد V: یعنی I منجر به J می‌شود.

نماد A: یعنی J منجر به I می‌شود.

نماد X: ارتباط دوطرفه از I به J و برعکس.

نماد O: هیچ ارتباطی بین I و J وجود ندارد.

جدول شماره ۲: ماتریس خود تعاملی ساختاری توسعه گردشگری عشایری

موانع شناختی - دانشی	موانع ساختاری - نهادی	موانع زیستی	موانع اجتماعی	موانع فرهنگی	توانمندسازی	زیرساخت‌ها	توان اقتصادی	سرمایه فرهنگی	توان محیطی	کنشگری دولت	سرمایه اجتماعی	J I
X	A	O	O	V	X	O	V	X	O	A	-	سرمایه اجتماعی
V	X	V	V	X	V	V	V	A	A	-		کنشگری دولت
O	O	A	O	O	V	V	V	V	-			توان محیطی
A	A	A	A	A	X	V	X	-				سرمایه فرهنگی
A	A	A	A	A	X	X	-					توان اقتصادی
O	X	A	O	O	X	-						زیرساخت‌ها
A	A	V	V	V	-							توانمندسازی
V	A	V	A	-								موانع فرهنگی
A	A	V	-									موانع اجتماعی
A	A	-										موانع زیستی
A	-											موانع ساختاری - نهادی
-												موانع شناختی دانشی

بعد از جمع‌بندی نظرات حاصل از کارشناسان، ماتریس ساختاری روابط درونی متغیرها (خودتعاملی ساختاری) به صورت جدول ۲ استخراج گردید.

ماتریس دسترسی اولیه

ماتریس دسترسی اولیه از تبدیل ماتریس خودتعاملی ساختاری به ماتریس دو ارزشی (۱ و ۰) حاصل گردید. برای این منظور در هر سطر عدد یک، جایگزین علامت‌های V و X و عدد صفر، جایگزین علامت‌های A و O در ماتریس شد. پس از تبدیل علائم تمام سطرها به (۱ و ۰)، ماتریس دسترسی اولیه ایجاد و در مرحله بعد روابط ثانویه بین متغیرها کنترل شد. رابطه ثانویه به گونه‌ای است که اگر متغیر J منجر به متغیر I شود و این متغیر به K منجر شود، پس متغیر J منجر به متغیر K خواهد شد. با تبدیل نمادهای روابط ماتریس $SSIM$ به اعداد صفر و یک بر حسب قواعد زیر می‌توان به ماتریس دست پیدا کرد:

- ✓ اگر خانه I, J در ماتریس $SSIM$ نماد V گرفته باشد، خانه مربوطه در ماتریس دسترسی عدد ۱ و به خانه قرینه آن، یعنی خانه J, I عدد ۱ اختصاص می‌یابد.
- ✓ اگر خانه I, J در ماتریس $SSIM$ نماد A گرفته است، خانه مربوطه در ماتریس دسترسی عدد صفر و به خانه قرینه آن، یعنی خانه J, I عدد ۱ اختصاص می‌یابد.
- ✓ اگر خانه I, J در ماتریس $SSIM$ نماد X گرفته است، خانه مربوطه در ماتریس دسترسی عدد ۱ و به خانه قرینه آن، یعنی خانه J, I عدد ۱ اختصاص می‌یابد.
- ✓ اگر خانه I, J در ماتریس $SSIM$ نماد O گرفته است، خانه مربوطه در ماتریس دسترسی عدد صفر و به خانه قرینه آن، یعنی خانه J, I عدد صفر اختصاص می‌یابد.

با توجه به قوانین تکنیک ISM ، و اعمال تغییرات مورد نظر، ماتریس دسترسی اولیه مطابق جدول ۳ تبدیل می‌شود.

جدول شماره ۳: ماتریس دسترسی اولیه

	J I											
	X12	X11	X10	X9	X8	X7	X6	X5	X4	X3	X2	X1
	موانع شناختی - دانشی	موانع ساختاری - نهادی	موانع زیستی	موانع اجتماعی	موانع فرهنگی	توانمندسازی	زیرساخت‌ها	توان اقتصادی	سرمایه فرهنگی	توان محیطی	کنشگری دولت	سرمایه اجتماعی
سرمایه اجتماعی	۱	۱	۰	۰	۱	۱	۰	۱	۱	۰	۱	-
کنشگری دولت	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۰	-	۱
توان محیطی	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱	۱	۱	-	۱	۰
سرمایه فرهنگی	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱	۱	-	۰	۱	۱
توان اقتصادی	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱	-	۱	۰	۰	۰
زیرساخت‌ها	۰	۱	۰	۰	۰	۱	-	۱	۰	۰	۰	۰
توانمندسازی	۰	۰	۱	۱	۱	-	۱	۱	۱	۰	۰	۱
موانع فرهنگی	۱	۰	۱	۰	-	۰	۰	۱	۱	۰	۱	۰
موانع اجتماعی	۰	۰	۱	-	۱	۰	۰	۱	۱	۰	۰	۰
موانع زیستی	۰	۰	-	۰	۰	۰	۱	۱	۱	۱	۰	۰
موانع ساختاری - نهادی	۱	-	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۱
موانع شناختی دانشی	-	۱	۱	۱	۰	۱	۰	۱	۱	۰	۰	۱

ماتریس دسترسی نهایی

پس از تشکیل ماتریس دسترسی اولیه عوامل توسعه گردشگری عشایری با دخیل نمودن انتقال‌پذیری در روابط متغیرها، ماتریس دسترسی نهایی تشکیل شد تا ماتریس دسترسی اولیه سازگار گردد برای این منظور، کلیه روابط ثانویه بین متغیرها، بررسی شد تا ماتریس دسترسی نهایی به دست آید. در این ماتریس قدرت نفوذ و میزان وابستگی هر متغیر نشان داده می‌شود. قدرت نفوذ هر متغیر عبارت است از تعداد نهایی متغیرهایی (شامل خودش) که می‌تواند در ایجاد آنها نقش داشته باشد و میزان وابستگی عبارت است از تعداد نهایی متغیرهایی که موجب ایجاد متغیر مذکور می‌شوند.

جدول شماره ۴: ماتریس دسترسی نهایی

قدرت نفوذ	موانعشناختی - دانشی X12	موانع ساختاری - نهادی X11	موانع زیستی X10	موانع اجتماعی X9	موانع فرهنگی X8	توانمندسازی X7	زیرساخت‌ها X6	توان اقتصادی X5	سرمایه فرهنگی X4	توان محیطی X3	کنشگری دولت X2	سرمایه اجتماعی X1	J I
۷	۱	۱	۰	۰	۱	۱	۰	۱	۱	۰	۱	-	سرمایه اجتماعی
۹	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۰	-	۱	کنشگری دولت
۵	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱	۱	۱	-	۱	۰	توان محیطی
۵	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱	۱	-	۰	۱	۱	سرمایه فرهنگی
۳	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱	-	۱	۰	۰	۰	توان اقتصادی
۳	۰	۱	۰	۰	۰	۱	-	۱	۰	۰	۰	۰	زیرساخت‌ها
۷	۰	۰	۱	۱	۱	-	۱	۱	۱	۰	۰	۱	توانمندسازی
۵	۱	۰	۱	۰	-	۰	۰	۱	۱	۰	۱	۰	موانع فرهنگی
۴	۰	۰	۱	-	۱	۰	۰	۱	۱	۰	۰	۰	موانع اجتماعی
۴	۰	۰	-	۰	۰	۰	۱	۱	۱	۱	۰	۰	موانع زیستی
۹	۱	-	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۱	موانع ساختاری - نهادی
۷	-	۱	۱	۱	۰	۱	۰	۱	۱	۰	۰	۱	موانع شناختی دانشی
	۴	۴	۶	۴	۵	۸	۷	۱۱	۹	۱	۵	۵	میزان وابستگی

با توجه به جدول شماره ۴، عوامل موانع ساختاری- نهادی و کنشگری دولت با میزان قدرت نفوذ ۹، بیشترین تاثیر و توان اقتصادی و زیرساخت‌ها با میزان قدرت نفوذ ۳ کمترین تاثیر را دارند.

سطح‌بندی توسعه گردشگری عشایری

برای تعیین سطح عوامل در مدل نهایی، به ازای هر کدام از آنها، سه مجموعه خروجی (دستیابی)، ورودی (پیش نیاز) و مشترک تشکیل شد. در همین خصوص، مجموعه

دستیابی شامل خود متغیر و متغیرهایی است که از آن تأثیر می‌پذیرند (خروجی). مجموعه پیش‌نیاز شامل خود متغیر و متغیرهایی است که بر آن تأثیر می‌گذارند (ورودی). مجموعه مشترک نیز اشتراک دو مجموعه فوق است. چنانچه مجموعه‌های دستیابی و مشترک برای یک متغیر یکسان باشد آن متغیر در بالاترین سطح مدل قرار می‌گیرد. این بدین معناست که این معیار به شدت تحت تأثیر سایر معیارها قرار داشته و اثرگذاری کمی بر روی سایر معیارها دارد. پس از تعیین سطح هر یک از متغیرها، متغیر مذکور کنار گذاشته شده و سطح‌بندی برای سایر متغیرها به همین ترتیب تا زمانی که تمامی متغیرها تعیین سطح شوند، تکرار می‌گردد.

جدول شماره ۵: سطح‌بندی توسعه گردشگری عشایری

عوامل	مجموعه خروجی (دستیابی)	مجموعه ورودی (پیش‌نیاز)	مجموعه مشترک	درصد اشتراک	سطح
سرمایه اجتماعی X1	۲،۴،۵،۷،۸،۱۱،۱۲	۲،۴،۷،۱۱،۱۲	۴،۷،۱۲	٪۴۲	سطح ۳
کنشگری دولت X2	۲،۵،۶،۷،۸،۹،۱۰،۱۱،۱۲	۳،۴،۸،۱۱	۸،۱۱	٪۲۲	سطح ۴
توان محیطی X3	۲،۴،۵،۶،۷	۱۰	-	۰	سطح ۵
سرمایه فرهنگی X4	۱،۲،۵،۶،۷	۱،۳،۵،۷،۸،۹،۱۰،۱۱،۱۲	۱،۵،۷	٪۶۰	سطح ۲
توان اقتصادی X5	۴،۶،۷	۱،۲،۳،۴،۶،۷،۸،۹،۱۰،۱۱،۱۲	۴،۶،۷	٪۱۰۰	سطح ۱
زیرساخت‌ها X6	۵،۷،۱۱	۲،۳،۴،۵،۷،۱۰،۱۱	۵،۷،۱۱	٪۱۰۰	سطح ۱
توانمندسازی X7	۱،۴،۵،۶،۸،۹،۱۰	۱،۲،۳،۴،۵،۶،۱۱،۱۲	۱،۴،۵،۶	٪۵۷	سطح ۲
موانع فرهنگی X8	۲،۴،۵،۱۰،۱۲	۱،۲،۷،۹،۱۱	۲	٪۲۰	سطح ۴
موانع اجتماعی X9	۴،۵،۸،۱۰	۲،۷،۱۱،۱۲	-	۰	سطح ۵
موانع زیستی X10	۳،۴،۵،۶	۲،۷،۸،۹،۱۱،۱۲	-	۰	سطح ۵
موانع ساختاری- نهادی X11	۱،۲،۴،۵،۶،۷،۸،۹،۱۰،۱۲	۱،۲،۶	۱،۲،۶	٪۳۰	سطح ۳
موانع شناختی دانشی X12	۱،۴،۵،۷،۹،۱۰،۱۱	۱،۲،۸،۱۱	۱	٪۱۴	سطح ۴

همانطور که در جدول ۵ ملاحظه می‌شود عوامل توسعه گردشگری عشایری، در پنج سطح طبقه‌بندی شدند. در این بخش، توان محیطی، موانع اجتماعی و موانع زیستی در پایین‌ترین سطح قرار گرفته‌اند (سطح پنجم) که همانند سنگ زیربنایی مدل عمل می‌کنند و برای شناسایی عوامل توسعه گردشگری عشایری می‌بایست از این متغیر شروع و به سایر

متغیرها سرایت کند. در واقع این عامل بیشترین تأثیر را بر دیگر عوامل دارد و در بالاترین سطح، یعنی سطح اول، توان اقتصادی و زیرساخت‌ها قرار گرفته‌اند. هر چقدر عوامل در سطح بالاتری قرار گیرند، قدرت تحریک‌کنندگی آنها کمتر و میزان وابستگی بیشتر می‌شود. در واقع عوامل سطح اول، تأثیرگذاری کمتر اما تأثیرپذیری بیشتری دارند.

تحلیل MICMAC

در این مرحله با استفاده از نرم‌افزار MICMAC نوع متغیرها با توجه به اثرگذاری و اثرپذیری بر سایر متغیرها مشخص می‌شود و پس از تعیین قدرت نفوذ یا اثرگذاری و قدرت وابستگی عوامل، می‌توان تمامی عوامل توسعه گردشگری عشایری را در یکی از گروه‌ها یا خوشه‌های چهارگانه طبقه‌بندی نمود:

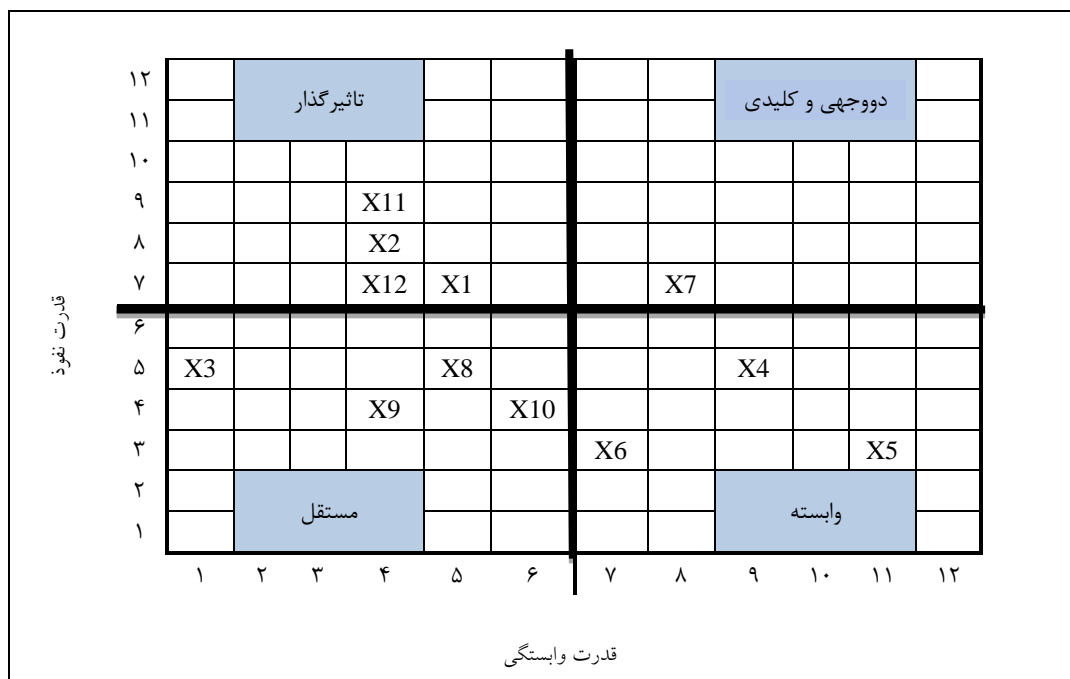
گروه اول (ربع اول)، شامل متغیرهای تأثیرگذار است که قدرت نفوذ و وابستگی ضعیفی دارند. این متغیرها تا حدودی از سایر متغیرها مجزا هستند و ارتباطات کمی دارند در واقع این متغیرها قدرت تبیین‌کنندگی پایینی در شکل‌گیری روابط در مدل سلسله مراتبی دارند. گروه دوم (ربع دوم): متغیرهای وابسته هستند که از قدرت نفوذ ضعیف اما وابستگی بالایی برخوردارند. گروه سوم (ربع سوم): متغیرهای دووجهی و کلیدی هستند که از قدرت نفوذ (تحریک‌کنندگی) و وابستگی بالایی برخوردارند. در واقع هر گونه عملی بر روی این متغیرها باعث تغییر سایر متغیرها می‌شود. گروه چهارم (ربع چهارم): متغیرهای تأثیرگذار (کلیدی) را در برمی‌گیرد. این متغیرها دارای قدرت نفوذ بالا و وابستگی پایینی هستند. در تحلیل قدرت و وابستگی این دسته مانند سنگ‌بنای ساختاری سیستم عمل می‌کنند و برای تغییر و تحول اساسی در عملکرد سیستم، باید وی آنها تأکید کرد. به عبارتی دیگر، مدیریت بایستی توجه ویژه‌ای به آنها مبذول نماید تا بتواند تأثیر آنها را بر دیگر متغیرها مورد پایش قرار داده و مکانیزم‌هایی را انتخاب نماید تا در دیگر متغیرها بهبودی حاصل شود.

جدول شماره ۶: درجه قدرت هدایت (نفوذ یا تحریک‌کنندگی) و وابستگی متغیرها

عوامل	سرمایه اجتماعی X1	کشگری دولت X2	توان محیطی X3	سرمایه فرهنگی X4	توان اقتصادی X5	زیرساخت‌ها X6	توانمندسازی X7	موانع فرهنگی X8	موانع اجتماعی X9	موانع زیستی X10	موانع ساختاری-نهادی X11	موانعشناختی - دانشی X12
قدرت نفوذ	۷	۸	۵	۵	۶	۶	۷	۵	۴	۴	۹	۷
میزان وابستگی	۵	۴	۱	۹	۱۱	۷	۸	۵	۴	۶	۴	۴

نتایج به دست آمده از دسته‌بندی متغیرهای پژوهش در شکل ۱ نشان می‌دهد، در گروه متغیر مستقل، عوامل توان محیطی (X3)، موانع فرهنگی (X8)، موانع اجتماعی (X9)، موانع زیستی (X10)، قرار گرفته‌اند، عواملی که قدرت نفوذ و وابستگی ضعیفی دارد. این عوامل برای برنامه‌ریزی در اولویت بالایی نیستند. چون برنامه‌ریزی این عوامل به توفیق خاصی منجر نمی‌شود. قدرت نفوذ این عوامل پائین و میزان وابستگی به سایر عوامل نیز بسیار پائین است. بنابراین عواملی جدا از سایرین محسوب شده و برنامه‌ریزی برای این عوامل تنها منحصر به خود این عوامل خواهد بود.

شکل شماره ۱: دسته‌بندی عوامل توسعه گردشگری عشایری با استفاده از نرم‌افزار

MICMAC

در گروه متغیرهای وابسته، عوامل سرمایه فرهنگی (X4)، توان اقتصادی (X5) و زیرساخت‌ها (X6) قرار گرفته‌اند، عواملی که از قدرت نفوذ، توان و وابستگی بالایی برخوردارند و در واقع هرگونه عملی بر روی این متغیرها باعث تغییر سایر متغیرها می‌شود و خود آنها کمتر می‌توانند متغیرهای دیگر را تغییر دهند. برنامه‌ریزی برای این عوامل نیز زیاد مناسب نیست. بخاطر این‌که در سطوح پائین قرار داشته و باید برنامه‌ریزی برای عواملی صورت پذیرد که دارای اثرگذاری بیشتری بوده و در سطوح بالای مدل قرار دارند. یک مکان به خودی خود نمی‌تواند جاذبه باشد، این امکان زمانی میسر است که با برنامه‌ریزی و استفاده از قابلیت‌های دیگر مثل سرمایه فرهنگی کیفیت مقصد را ارتقا داد، که این امر نیازمند صرف زمان و هزینه است.

در گروه متغیرهای دووجهی و کلیدی، عامل توانمندسازی (X7) قرار گرفته است، عاملی که از قدرت نفوذ (تحریک‌کنندگی) و وابستگی بالایی برخوردار است. در واقع هر

گونه عملی بر روی این متغیر باعث تغییر سایر متغیرها می‌شود. عامل یا عواملی که در این سطح هم قرار دارند، هم تاثیرگذار و هم تاثیر پذیر است. یعنی عوامل سطح قبلی پیش نیاز این سطح بوده و وابستگی به سطوح قبلی در این عوامل بالاست. همچنین عوامل این سطح نیز پیش نیاز وقوع عوامل سطح بعدی است و قدرت نفوذ بیشتری بر سطح بعدی دارد. بنابراین علیرغم وجود جذابیت‌های مختلف در مناطق عشایرنشین، لزوم توانمندسازی جامعه عشایری جهت بهره‌برداری از این قابلیت‌ها احساس شده و برنامه‌ریزی در این زمینه یک راهبرد اساسی است و باید در اولویت برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران قرار بگیرد.

در گروه متغیرهای تاثیرگذار (کلیدی)، سرمایه اجتماعی (X1)، کنشگری دولت (X2)، موانع ساختاری- نهادی (X11) و موانع شناختی- دانشی (X12) قرار گرفته‌اند، عواملی که دارای قدرت نفوذ بالا و وابستگی پایینی هستند. این عوامل همراه با متغیرهای دو وجهی و کلیدی، مانند سنگ‌بنای ساختاری سیستم عمل می‌کنند و برای تغییر و تحول اساسی در عملکرد سیستم، باید در وهله اول روی آنها تاکید کرد. باتوجه به این که کنشگری دولت و موانع ساختاری- نهادی در این ناحیه قرار دارند و سیاست‌گذاری در حیطه دولت است، بنابراین سیاست‌گذاری مناسب دارای بهترین اثر خواهد بود. زیرا با توجه به اینکه این ناحیه حکم سرچشمه تغییرات را دارد، سرآغاز تغییر و تحول در سایر عوامل هم خواهد بود.

بحث و نتیجه‌گیری

مدل پژوهشی ساختاری تفسیری به دلیل استفاده از نظرات کارشناسان اهل فن و روایی محتوایی مطلوب آن، می‌تواند ضمن کاهش پیچیدگی‌های موضوع و درک قابل قبولی از موضوع مورد بررسی، با مشخص کردن اولویت‌ها، برنامه‌ریزان را به سمت اخذ تصمیمات بهتری هدایت کند. بنابراین، در پژوهش حاضر ابتدا مهمترین عوامل توسعه گردشگری عشایری از نظر خبرگان، شناسایی و سپس میزان تأثیر هر یک از آنها بر همدیگر مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته، ۱۲ عامل، سرمایه اجتماعی، توان محیطی، توان اقتصادی، سرمایه فرهنگی، زیرساخت‌ها، توانمندسازی جامعه عشایری، کنشگری دولت، موانع فرهنگی، موانع اجتماعی، موانع زیستی، موانع شناختی- دانشی، موانع ساختاری- نهادی به عنوان عوامل مهم توسعه گردشگری عشایری شناخته

شدند. سپس با استفاده از پرسشنامه، میزان تاثیرگذاری و تاثیرپذیری هر یک از عوامل بر همدیگر مورد سنجش قرار گرفت.

نتایج سطح‌بندی عوامل نشان داد که توسعه گردشگری عشایری، به پنج سطح قابل طبقه‌بندی است. توان محیطی، موانع اجتماعی و موانع زیستی در پایین‌ترین سطح قرار گرفته و به مثابه سنگ زیربنایی عمل می‌کند، به نحوی که برای توسعه گردشگری عشایری می‌بایست از این سطح یا عوامل شروع کرد. چراکه این عوامل بیشترین تأثیر را بر دیگر عوامل دارد و در بالاترین سطح (سطح اول)، توان اقتصادی و زیرساخت‌ها قرار گرفت. این عوامل قدرت تحریک‌کنندگی کمتر و میزان وابستگی بیشتر دارند. در واقع این عوامل، تأثیرگذاری کمتر اما تأثیرپذیری بیشتری دارند. نتایج بدست آمده در این پژوهش با توجه به جدید بودن این نوع گردشگری در ایران و عدم وجود پژوهش‌های مشابه در این زمینه قابل مقایسه نبوده اما در رابطه با استفاده از این روش در گردشگری در می‌توان به پژوهش‌های (Delshad et al., 2018)، (Pasha Pour et al., 2019)، (Sadeh & Garkaz, 2018) و (Roy & Misra, 2016) که به کاربردهای این مدل در برنامه ریزی و مدیریت مقاصد پرداخته‌اند اشاره نمود.

همچنین نتایج دسته‌بندی عوامل نشان داد، توان محیطی، موانع فرهنگی، موانع اجتماعی، موانع زیستی از قدرت نفوذ و وابستگی ضعیفی برخوردار هستند. در مقابل سرمایه فرهنگی و زیرساخت‌ها بیشتر تحت تأثیر سایر عوامل هستند و از منظر سیستمی جزء عناصر اثرپذیر و وابسته هستند. توانمندسازی عاملی است که از قدرت نفوذ (تحریک‌کنندگی) و وابستگی بالایی برخوردار است، در واقع هرگونه عملی بر روی این متغیر باعث تغییر سایر متغیرها می‌شود. بنابراین توانمندسازی جامعه عشایری از طریق آموزش و ارتقای قابلیت‌های کنشگران محلی در زمینه گردشگری و نیز استفاده از دانش و تجربه خبرگان عشایری در این زمینه موجب تسریع و توفیق در زمینه توسعه گردشگری عشایری خواهد شد. نهایتاً کنشگری دولت، سرمایه اجتماعی، موانع ساختاری- نهادی و موانع شناختی- دانشی، عوامل کلیدی توسعه گردشگری عشایری به‌شمار می‌روند. این عوامل قدرت نفوذ بالا و وابستگی کمتری داشته و می‌توانند بیشترین تأثیر بر توسعه گردشگری

عشایری داشته باشند. این عوامل مانند سنگ‌بنای ساختاری سیستم عمل می‌کنند و برای تغییر و تحول اساسی در عملکرد سیستم، باید در وهله اول روی آنها تاکید کرد. یکی از عوامل تاثیرگذار بر توسعه گردشگری عشایری سرمایه اجتماعی است. در رابطه با سرمایه اجتماعی می‌توان گفت: برای توسعه گردشگری عشایری پذیرش تفاوت‌های میزبان و مهمان از جانب هر دو طرف ضروری است. داشتن روابط مناسب با افراد با فرهنگ‌های دیگر در سطح خرد و در سطح کلان و بین‌الملل داشتن روابط مناسب سیاسی با کشورهای دیگر توسعه گردشگری عشایری را تسهیل خواهد نمود. اعتماد متقابل عشایر و گردشگران به همدیگر نیز در توسعه گردشگری دارای نقش اساسی است و هر چقدر این اعتماد بیشتر باشد باعث خواهد شد تا گردشگران به کیفیت خدمات عشایر اعتماد داشته و در مقابل جامعه عشایری هم از اثرات مثبت گردشگری بر معیشت خود مطمئن باشند. برای توسعه گردشگری، احساس امنیت مالی و جانی از جانب جامعه میزبان و گردشگران هم حائز اهمیت است. توسعه گردشگری نیاز به اعتماد در سطح خرد به همدیگر و در سطح کلان اعتماد به نظام سیاسی حاکم است. همچنین نهادهای غیر دولتی در نقش تسهیلگر از طریق آگاهی بخشی و ارائه آموزش‌های لازم به جامعه محلی در راستای توسعه گردشگری عشایری می‌توانند موثر واقع شوند.

عدم حمایت دولت و یا ضعف در اجرای برنامه‌های حمایتی دولت باعث بی‌اعتمادی عشایر به برنامه‌های حمایتی دولت شده است. برای مثال می‌توان به عدم حمایت‌های مرتبط با بیمه دام‌ها، عدم خرید مازاد دام زنده عشایر به قیمت تضمینی، عدم دسترسی عشایر به بازارهای محصولات عشایری مثل لبنیات، گوشت، پشم و... و نبود برنامه‌های حمایتی دولت در این زمینه اشاره کرد. همچنین در خصوص اعتبارات و برنامه‌های حمایتی دولت در رابطه با معیشت عشایری، هیچکدام از برنامه‌ها کامل اجرا نشده است. در خصوص آموزش روستائیان و عشایر بعنوان تسهیلگر برنامه ریزی و توسعه فعالیت‌های اقتصادی و ...، به دلیل عدم شناخت کافی دستگاه‌های متولی از فلسفه این تکلیف و محدود شدن به برگزاری دوره‌هایی برای ارائه مهارت حداقلی بصورت سطحی، چندان اثربخش نبوده است. همچنین، از یک طرف عدم شناخت گردشگران از هنجارها و حساسیت‌های معیشت عشایری باعث بروز تنش بین گردشگران و عشایر شده و از طرف دیگر فقدان دانش عشایر

در زمینه شناسایی فرصت‌های منابع درآمدی مثل گردشگری و عدم برنامه‌ریزی مناسب در این زمینه از طرف سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان باعث شده است تا عشایر از این قابلیت جذاب خود بعنوان گزینه معیشتی مکمل بهره‌ای نبرند.

بنابراین برای اینکه عشایر از قابلیت‌های خود در راستای توسعه گردشگری استفاده نمایند باید دولت حمایت‌های لازم را انجام دهد. این حمایت‌ها می‌تواند هم شامل جنبه‌های مالی مثل برنامه‌های حمایتی برای معیشت عشایر و توسعه گردشگری عشایری باشد و هم برنامه‌های دیگر مثل تبلیغات و بازاریابی را شامل شود. چون که جامعه عشایری و کسب و کارهای کوچک که در این زمینه فعال هستند دانش لازم و توان مالی مورد نیاز برای انجام برنامه‌های بازاریابی را ندارند و باید این امر بر عهده دولت گذاشته شود. علاوه بر این موارد دولت با استفاده از برنامه‌ها و سیاست‌گذاری‌های لازم می‌تواند فرهنگ‌سازی لازم را در جامعه عشایری برای توسعه گردشگری عشایری بعنوان گزینه معیشتی مکمل انجام دهد.

References

- Akbari, A., & Mizban, M. (2005). An Introduction to Recognizing the Characteristics of the Population and Nomadic Communities of Iran, *Journals of National Studies*, 5(1): 9-42. (In Persian)
- Coria, J., & Calfucura, E. (2012). Ecotourism and the development of indigenous communities: The good, the bad, and the ugly, *Journal of Ecological Economics*, 73: 47-55.
- Delshad, A., Abouhashem Abadi, F., Ghasemian Sahebi, I., & Ajalli, M. (2018). Analyzing the Barriers of E-Tourism Development in Iran Using the Fuzzy Interpretive Structural Modelling Approach, *Journal of Business Administration Research*, 10(19): 189-211. (In Persian)
- Desbiolles, F. H., Trevorrow, G., & Sparrow, S. (2014). The Coorong Wilderness Lodge: A case study of planning failures in Indigenous tourism, *Journal of Tourism Management*, 44: 46-57.
- Dogra, R. Gupta, A. (2012). Barriers to Community Participation in Tourism Development: Empirical Evidence from a Rural Destination, *South Asian Journal of Tourism and Heritage*, 5(1): 129-142.
- Gantemur, D. (2020). Nomadic tourism: stakeholder collaboration management for tourism development in Mongolia, *Journal of Proceedings of the Mongolian Academy of Sciences*, 60 (3): 59-72.
- Lepper, C., Schroenn, J. (2010). Community-based natural resource management, poverty alleviation and livelihood diversification: a case

- study from northern Botswana. *Journal of Development Southern Africa* 27(5): 725–739.
- Mandal, A., & Deshmukh, S. G. (1994). Vendor Selection Using Interpretive Structural Modelling (ISM), *International Journal of Operations & Production Management*, 14 (6): 52-59.
- Miani, A., & Karami Dehkordi, M. (2021). Qualitative deepening of sustainable livelihoods in rural areas using ATLAS-ti software (Case study: Northern villages of andar District, Ghazni province in Afghanistan), *The Journal of Spatial Planning*, 25(3): 119- 145.
- Nik Kholgh, A.A., & Nouri, A. (2013). *Sociological background of Iranian nomads*, Tehran, Publisher, Chapakhsh. (In Persian)
- Pasha Pour, H., Alizade, M., Pasyar, M., & Azhari, S. (2019). Designing the Pattern of Ecotourism Development in Khalkhal city using the Structural Interpretation Modeling Approach, *Quarterly of Geography (Regional Planning)*, 9 (2): 113-124. (In Persian)
- Pakrah, M., PoorHashemi, S.A., & Parvin, M.R. (2020). Investigation and determination of the best strategy for sustainable development of nomadic areas of Iran based on the rights of local societies, *EurAsian Journal of BioSciences*, 14: 955-966.
- Rezaee, P. (2019). Evaluation of Location in Nomads Community with TOPSIS Model: A Case Study of Chahar mahal and Bakhtiari Province of Iran, *Journal of Rural and Development*, 22 (87): 1-28. (In Persian).
- Rokneddin ftekari, A. Imani Tayyebi, L. Farhadi Uonaki, M. (2021). The Influential Factors in Experience – Based Tourism in Nomadic Areas (Case Study: Qashqai Tribes), *Journal of Rural Research*, 11 (4): 712-727. (In Persian)
- Roy, S., & Mirsa, S. (2016). Interpretive Structural Modelling (ISM) of Travel and Tourism Enablers, *Specialty Journal of Psychology and Management*, 2(2): 32-45.
- Ruiz, B. R., & Cambra, F.J. (2011). Reverse Logistics Practices in the Spanish SMEs Context, *Journal of Operations and Supply Chain Management*, 4 (1): 84-93.
- Sadeh, E., & Garkaz, M. (2018). Interpretive structural modeling of quality factors in both medical and hospitality services in the medical tourism industry, *Journal of Travel & Tourism Marketing*, DOI: 10.1080/10548408.2018.1527273.
- Scoones, I. (2009). Livelihoods Perspective and Rural Devalopment, *Journal of Peasant Studies*, 36(1): 171-196.

- Seidayi, S.E. (2010). The vision of the nomadic community of Iran in the next 20 years, *Journal of Applied researches in Geographical Sciences*, 12: 147-166. (In Persian)
- Stronza, A., & Gordillo, J. (2008). Commons management and ecotourism: Ethnographic evidence from the Amazon, *Annals of Tourism Research*, 35 (2): 444-468.
- Tahmasebi, A. (2012). Pastoralism under Pressure: Vulnerability of Pastoral Nomads to Multiple Socio-political and Climate Stresses–The Shahsevan of Northwest Iran Dissertation, zur, Erlangung des Doktorgrades (Dr. rer. nat.) der, Mathematisch-Naturwissenschaftlichen Fakultät Der, Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn
- Tillotson, M, D. (2013). Indigenous Capitalism through Tourism?: A Case Study of Economic Development in Native Southeast Alaska, A thesis Submitted in Partial fulfillment of the requirements for the degree of, Master of Marine Affairs, University of Washington .
- Verma, S., & Murdia, M. (2017). Highlighting Tribal Tourism Potentials of Southern Rajasthan, *International Journal of Management & Social Sciences* 6(1): 384-390.
- Ziaee, M. Faghihi, A. H. Jome Pour, M. Shekari, F. (2017). A Framework for Livelihood Resilience of Nomadic Communities (A Case Study in Qashqai Tribe), *Journals of Iranian Academy of Management science*, 12 (47): 31-56. (In Persian)
- Zhuang, L., Taylor, T., Beirman, D., & Darcy, S. (2017). Socially sustainable ethnic tourism: a comparative study of two Hakka communities in China, *Journal of Tourism Recreation Research*, 42 (4): 467-483.